

Nr 985

Av herr Rubin, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27,
med förslag till ändringar i regeringsformen, m. m.

Huvudändamålet med den författningsreform, vartill förslag nu framlagts i proposition nr 27, är att omändra folkrepresentationen från en församling bestående av två kamrar till en enkammarriksdag och att grundlagsfästa parlamentarismen. Samtidigt härmed föreslås ett nytt valsystem för den nya riksdagen. Detta utmärkes bl. a. av att full proportionalitet för deltagande partier genomföres. Härigenom kommer överskottsroster från hela landet att kunna tillgodoföras vederbörande parti.

Det föreslagna valsystemet förtjänar en ingående granskning. Dess verkningar har blivit otillräckligt belysta, då remissinstanserna utgått från att det redan är så gott som genomfört och därför meningslöst att kritisera.

I realiteten innebär det nya systemet att de partier som i hela landet traditionellt brukar få mer än 4 % av de avgivna rösterna på olika sätt privilegieras, framför allt därigenom att endast sådana partier får delta i utdelningen av de 40 utjämningsmandaten. 4 %-regeln innebär med andra ord en effektiv spärr mot uppkomsten av nya partier. Det är därför i och för sig knappast märkligt att de nuvarande fyra stora partierna, som träffat uppgörelsen, kunnat enas om det nya valsystemet. Det skyddar dem från konkurrens och det ger dem en privilegierad position. Denna nya regel skall ses i förening med bestämmelserna om partistödet, vilket endast utgår till partier med riksdagsmandat som fått viss procentandel av rösterna vid allmänt val. Lotteritillstånd ges endast till i riksdagen representerade partier. Vidare har i praxis framträdanden i radions och TV:ns valprogram förbehållits partier, som är företrädda i riksdagen.

De fem i riksdagen nu representerade partierna har med dessa och andra åtgärder monopoliserat det politiska livet för sig. De kan effektivt förhindra uppkomsten av nya politiska meningsriktningar efter att ha givit sig själva avsevärt ekonomiskt stöd hämtat från skattebetalarna och efter att ha satt sig i besittning av de viktigaste media, varigenom upplysning om partierna sprides, nämligen radio och TV, med uteslutande av andra. Det är mot denna bakgrund som det ter sig så utomordentligt allvarligt att man nu introducerar ett valsystem, som i stort sett omöjliggör för varje ny meningsriktning att göra sig politiskt gällande. Varje nytt parti kommer att mötas av de etablerade partiernas propaganda: en röst på detta nya parti är bortkastad eller i vart fall mindre värd än den röst som lägges på ett etable-

rat parti, då en röst på detta nya parti ej kan väntas komma att påverka fördelningen av tilläggsmandaten. Många presumtiva väljare kan säkerligen skrämmas bort med en dylik argumentering.

Den fulla proportionaliteten motverkar vidare fusionering inom det nuvarande partiväsendet. Självfallet är stabilitet i ett lands partistruktur en tillgång, men nya meningsriktningar måste också ha en chans att komma fram. Eljest kan hela det politiska livet stelna och förgubbas.

I realiteten kommer, om det nya valsystemet genomföres, än mer än redan är fallet den politiska makten att ligga i händerna på partibyråkratin. De enskilda människornas möjlighet att påverka det politiska livet kommer att ytterligare försvagas. Enligt hittillsvarande ordning har partierna måst taga vissa hänsyn, därför att väljarna på valdagen har haft någon möjlighet att då hävda en egen mening. Med det nya valsystemet blir partierna, i den mån de kan bli ense, i stort sett oåtkomliga, även om mycket stora väljargrupper skulle ha annan uppfattning än dessa. Sådana grupper kan exempelvis ej som nu uppträda lokalt på lika fot med de etablerade partierna.

Partierna är nyttiga och nödvändiga. En modern demokrati kan ej fungera dem förutan. Grundlagsbestämmelserna måste därför bygga på dem. Å andra sidan är det viktigt att partierna icke göres till sådana maktfaktorer att de kommer att stå över väljarna, för vilkas skull de egentligen är till. Det nu föreliggande förslaget till valordning ger icke den riktiga balansen mellan å ena sidan de etablerade partierna och å andra sidan nytillkommande väljarorganisationer.

Lika viktigt är att det föreslagna valsystemet drabbas också av en annan anmärkning. Det tillgodoser nämligen på intet sätt de starka önskemål om personval som förts fram i diskussionen under senare år. Valsystemet bygger på rena listval. Den ordning i vilken partiorganisationen för upp sina kandidater blir helt bestämmande för valet, och väljarna får ingen praktisk chans att påverka partiets personval annat än genom s. k. spränglistor. Personval bör emellertid vara inbyggt i själva systemet. Det är av vikt i en demokrati att väljarna ges möjlighet icke endast att rösta på ett visst parti utan även att i någon mån välja mellan olika personer. I Norden finns olika valsystem för personval t. ex. i Danmark och i en mera extrem form i Finland. Ett nytt valsystem till den blivande enkammarriksdagen bör ej antagas, om det icke ger möjlighet för väljarna att inom vederbörande partier välja mellan olika kandidater.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan det föreslagna valsystemet ej betraktas som tillfredsställande. Det bör därför icke nu antagas. I stället synes riktigast att det nuvarande systemet för val till riksdagens andra kammare tills vidare bibehålles också för den nya enkammarriksdagen i avvaktan på att ett bättre valsystem kan utformas, vilket tillgodoser önskemålet om möjlighet till personval och som ger bättre balans mellan existerande och nytillkommande partier.

Lagtekniskt kan den lösningen väljas att riksdagsordningens nuvarande regler om val till andra kammaren i stort sett bibehållas och endast justeras med hänsyn till att de skall avse den nya enkammarriksdagen. Dess medlemsantal förutsättes vara 300 och mandatperioden fyraårig. I riksdagsordningen tages för närvarande icke ställning till valsystemet. Frågan huruvida d'Hondts metod eller uddatalsmetoden skall provisoriskt begagnas vid val till den nya riksdagen kan tills vidare lämnas öppen. Ställning härtill får tagas i god tid före det första valet till den nya riksdagen, sedan grundlagsändringarna antagits definitivt 1969. Nu framlagda förslag till ändringar i lagen om val till riksdagen och i kommunala vallagen bör därför avslås.

Under hänvisning till det anförda hemställas,

I. att riksdagen måtte såsom vilande för grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse av regeringsformen och riksdagsordningen:

Regeringsformen

§ 49

1:o. Riksdagen representerar svenska folket. Riksdagens ledamöter utses genom val på sätt riksdagsordningen och särskild av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag stadga.

I kraft av denna grundlag skall riksdagen sammankomma varje år den 10 januari, eller, om helgdag då inträffar, dagen därefter. När nyval hållits på grund av förordnande enligt 108 §, skall den nyvalda riksdagen sammanträda inom tre månader från förordnandet å tid som Konungen bestämmer.

Om riksdagens sessioner och om rätt för Konungen eller visst antal av riksdagens ledamöter att vinna riksdagens inkallande under tid, då riksdagssession ej pågår, stadgas i 2 § riksdagsordningen. Om sammankallande av riksdagen i vissa fall gäller vad i 91, 92, 93 och 94 §§ finnes därom stadgat.

2:o. Skulle med hänsyn till något ärendes särskilda vikt och beskaffenhet prövas nödigt, att före dess avgörande folkets mening inhämtas, må Konungen och riksdagen genom samfällt stiftad lag förordna, att allmän folkomröstning skall anställas. I lagen bestämmas, vilken eller vilka frågor skola genom omröstningen besvaras, så ock tid och sätt för densamma. Rätt att delta i omröstningen tillkommer en var, som är röstberättigad vid val till riksdagen. Efter omröstningen behandlas ärendet i grundlagsenlig ordning.

Riksdagsordningen

§ 1.

1. Svenska folket representeras av riksdagen.
Riksdagsmännen kunna — — — rikets grundlagar.
2. Skulle med — — — är stadgat.

§ 3.

Riksdagens ledamöter utses genom val för viss tid (ordinarie val); och äger Konungen, innan den tid tilländagått, att förordna om nytt val i hela riket till riksdagen (nyval) på sätt stadgas i 108 § regeringsformen. Nytt val gäller till utgången av den fyraårsperiod för vilken ordinarie val senast hållits.

Val till riksdagen m. m.

(Underrubrikerna utgår; §§ 6—12 utgår.)

§ 13.

Riksdagens ledamöter skola till antalet vara trehundra. De skola väljas för en tid av fyra år, räknade från och med januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

§ 15.

1. I varje valkrets väljes, efter folkmängden vid början av året näst före den fyraårsperiod, för vilken valen gälla, en riksdagsman för varje fullt tal, motsvarande en trehundradel av rikets folkmängd.

2. Därest det antal riksdagsmän, som med tillämpning av stadgandet i 1 mom. bör utses, icke uppgår till trehundra, skola, för ernående av detta antal, de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt samma mom. äro bestämmande för riksdagsmännens antal inom valkretsarna, var för sig i ordning efter överskottens storlek vara berättigade att välja ytterligare en riksdagsman. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres, där så är nödigt, företrädet genom lottning.

3. Det antal riksdagsmän, varje valkrets enligt ovan angivna grunder äger utse, fastställles för varje fyraårsperiod av Konungen.

§ 17.

1. Val till riksdagsmän verkställes året näst före början av de fyra år, för vilka valen gälla, å den dag, under september månad, som i vallagen sägs.

2. Förordnar Konungen — — — av fyraårsperioden.
3. Avgår riksdagsman — — — återstående tiden.

§ 18.

Valen till riksdagen äro omedelbara och, där två eller flera riksdagsmän skola utses, proportionella. Vid dessa val tillkommer varje röstande lika röst.

Närmare bestämmelser — — — i vallagen.

(19 § utgår)

§ 20.

För en var, som blivit utsedd till ledamot av riksdagen, skall, på sätt i vallagen närmare stadgas, fullmakt ofördröjligen utfärdas i två exemplar, av vilka det ena överlämnas åt den valde och det andra insändes till det departement, till vilket justitieärendena höra.

§ 21.

Vill ledamot av riksdagen befattningen sig avsäga, äger han det göra vid valtillfället eller sedermera, under tid då session ej pågår, hos Konungens befallningshavande.

§ 22.

Besvär över val till riksdagen anföras hos Konungen enligt föreskrifter i vallagen. Besvären prövas av regeringsrätten.

Skall på grund av utgången av besvär över val till riksdagen valet göras om i en eller flera valkretsar, gälla likväl de fullmakter som utfärdats till dess nya ledamöter blivit utsedda.

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan än den som inställer sig personligen vid valförrättning. I vallagen må dock för särskilda fall bestämmas att rösträtten må utövas i annan ordning.

§ 25.

Äro i någon valkrets valsedlar till större antal än hälften ogiltiga, skall valet göras om där.

§ 26.

Till ledamot av riksdagen kan utses endast den som uppnått tjugutre års ålder och äger rösträtt vid val till riksdagen.

Därest någon varder för samma tid vald till ledamot av riksdagen för två eller flera valkretsar, må på honom ankomma att bestämma för vilken valkrets han vill anses till riksdagsman vald. Dock åligger honom att hos Konungens befallningshavande i den ort, för vilken han riksdagsmannauppsdrag ej mottager, därom göra skyndsamt anmälan.

§ 27.

Riksdagsmannabefattning kan endast av svensk medborgare utövas.

Ej må såsom riksdagsman godkännas:

- a) den som står under förmyndarskap;
- b) den som är i konkurstillstånd;
- c) den som blivit förvunnen att hava vid riksdagsmannaval med penningar eller gåvor sökt värva röster, eller emot vedergällning avgivit sin röst, eller genom våld eller hot stört valfriheten.

Vad i allmän eller särskild lag stadgas därom att i vissa fall den som dömes till straff skall dömas förlustig allmän befattning eller vara obehörig att inträda i sådan befattning skall även äga tillämpning å riksdagsmannabefattning.

§ 28.

1. Medan session pågår göres hos Konungen av riksdagens talman anmälan om de ledigheter inom riksdagen, vilka skola under samma eller före nästa riksdag fyllas, varefter Konungen anbefaller Dess befallningshavande föranstalta, att riksdagsmän utses i de avgångnes ställe.

2. Om ledighet genom ledamots avgång uppstår under tid, då session ej pågår, åligger Konungens befallningshavande att så förfara, som i 1 mom. är sagt.

§ 29.

Riksdagsman må ej, medan session pågår, sin befattning sig avsäga, utan att han visar sådant hinder, som godkännes av riksdagen; dock att härigenom ingen ändring sker i vad ovan är sagt om rätt att vid valtillfälle riksdagsmannauppsdrag sig avsäga.

§ 30.

Befinner sig — — — kunna upprepas.

För beslut av riksdagen, som i första stycket sägs, erfordras, att minst tre fjärdedelar av de röstande vid votering instämt i beslutet.

Förlängning av valperiod medför ej inskränkning i rätten att förordna om nyval enligt 108 § regeringsformen.

II. att riksdagen måtte avslå de i proposition nr 27 framlagda förslagen till ändring av lagen om val till riksdagen och av kommunala vallagen.

Stockholm den 27 februari 1968

Bertil Rubin (mbs)
